

NEOBJAVLJENA EPIGRAFSKA URNA IZ RIBIĆA

Branka Raunig

Bihac

Godine 1982. u blizini prostora na kome je svojevremeno iskopavana japodska nekropola u Ribiću (Sl. 3), približno na sredini sjeverne strane niskog uzvišenja od sedre, kamena i zemlje (vis. cca 2,5-3 m, duž. cca 16 m, u podnožju šir. cca 5 m), uz desnu obalu rijeke Une, slučajno je zapažen ugao pravilno otesanog kamena (Sl. 3,1). Radnici tadašnjeg Regionalnog muzeja Pounja u Bihaću (sada Muzej Unsko-sanskog kantona)¹ oslobodili su objekat od okolne zemlje (Sl. 1). Zapaženo je, da na prednjoj strani postoje tragovi slova, te je konstatirano da se radi o novoj epigafskoj urni, koja je zatim prevezena u lapidarij Muzeja kod Kapetanove kule u Bihaću. Urna je ležala na dubini od cca 1,5 m u odnosu na vrh uzvišenja. Dobar dio urne je ranije odlomljen, udubljenje za pepeo bilo je ispunjeno zbijenom sedrom izmiješanom sa nešto zemlje, bez grobnih priloga, a sve površine bile su obrasle tankim slojem sedre (mjestimično debljine do 2 cm) što je ukazivalo na to, da se objekat neko vrijeme morao nalaziti pod vodom, uslijed čega je došlo do taloženja sedre. Kako sloj sedre nije bio veće debljine, čini se da vrijeme u kome se objekt nalazio pod vodom nije bilo veoma dugo, te se može pretpostaviti da urna potječe s nekog obližnjeg prostora. Na osnovu toga je zaključeno, da je urna ovdje u sekundarnom položaju, bilo da ju je dovaljala rijeka Una prilikom jednog od visokih vodostaja u nekom davnom vremenu, bilo da je ovarno prenesena ljudskom rukom. S obzirom na neposrednu blizinu prostora na kome je istraživana japodska nekropola u Ribiću² (Sl. 3,2), može se pretpostaviti da ovu urnu treba pripisati tom sepulkralnom kompleksu. Prilikom jednog od višekratnih rekognosciranja pojedinih dijelova Bihaćkog polja, utvrđeno je da nekropola u Ribiću nije istražena u potpunosti, jer se na jednom mjestu gdje Una, pri visokom vodostaju, jače ruši obalu zapažaju masivne ploče od kamena (vjerovatno "bihacit"), a neposredno ispod njih nalaze se sitniji ulomci ljudskih kostiju, što ukazuje na neiskopani dio nekropole (Sl. 3,3). Ploče leže na dubini od cca 1 m u odnosu na sadašnju površinu zemljišta i cca 2,5 – 3 m iznad površine Une pri prosječnom vodostaju.

¹ Autor i pomoćni radnik Franjo Tomić.

² Čurčić 1900, 5-33.

Urna je, kao i sve ostale, isječena od monolitnog bloka krečnjačkog kamena zvanog "bihacit", kemijski gotovo čistog (93-95%) kalcijum-karbonata (Ca CO_3) nastalog taloženjem sićušnih oklopa nekih životinja u slatkovodnom tercijarnom bazenu unutar današnjeg Bihaćkog polja. Urna je znatno oštećena, tako da nedostaje veći dio lijeve strane, te dobar dio gornjih površina od prednje i zadnje strane. Nakon čišćenja od sedrenih naslaga, utvrđeno je, da je urna bila isječena u obliku, sada vrlo nepravilne kocke, ukupne visine sačuvane na desnom zadnjem uglu od 46 cm, dolje sačuvane širine prednje strane od 44 cm, širine zadnje strane od 51 cm i dužine na desnoj strani takođe 51 cm. Od gornje površine dosta grubo je uklesana kamera za pepeo (šir. 36, duž. 33, dub. cca 25 cm), u gornjem dijelu približno kubičnog, a u donjem unekoliko polusferičnog oblika. U desnom, zadnjem, gornjem uglu kamere za pepeo sačuvan je mali dio utora za poklopac (dub. 2,5, šir. 2-3 cm). Na isti način je oblikovana kamera za pepeo u poznatoj urni iz Doljana, s tim da je dno probušeno,³ što kod naše urne nije slučaj. Slično je oblikovana i kamera za pepeo u jednoj polovini urne iz Golubića, sa gornjim dijelom, vjerovatno, kubičnog, a donjim konusoidnog oblika.⁴ Otvoreno je pitanje, da li se ovakvom obliku kamere za pepeo može pripisati neko posebno značenje (hronološko ili drugo?), ili se radi samo o obliku lakšem za klesanje. S obzirom na cjevasti otvor na dnu urne iz Doljana, pretpostavlja se da više nije bila grobni, nego nadgrobni spomenik i da je služila za prinošenje žrtava i libaciju (kultno prelivanje groba).⁵ Kako na našoj urni i na polovini urne iz Golubića nema tog detalja, čini se, prihvatljivijim objašnjenje da bi se moglo raditi o tome da su kod ove dvije kamene urne u kameru stavljane zemljane posude sa pepelom pokojnika. Naravno, za ovu hipotezu, za sada, nema nikakvih dokaza.

Na prednjoj strani desno, sačuvan je ispust (letva) gotovo u čitavoj visini (šir. cca 8 cm), dok je od lijevog ostao samo mali dio uz donji lijevi ugao. Čini se da su ispusti bili ravni čitavom visinom, a kako je površina sačuvanog znatno obijena, ne zapažaju se niti tragovi eventualnih ukrasa, kakvi se nalaze na većini ostalih urni iz rimskog perioda. Na sačuvanim dijelovima spoljnih površina desne, lijeve i zadnje strane takođe nema tragova bilo kakvih ukrasa. Na prednjoj strani (Sl. 2), prostor između ispusta (sačuvana vis. 33 cm, od toga je donjih 13 cm prazno), u gornjem dijelu zauzima natpis u 4 reda, s tim da je od prvog reda preostalo čitavo samo posljednje slovo, a od preposljednjeg samo donji dio. Na osnovu ukupne visine sačuvane na desnom zadnjem uglu, čini se gotovo sigurnim, da je natpis imao samo četiri reda bez posvetnih formula na početku i na kraju. Redovi nisu prethodno označavani, a ne zapažaju se niti tragovi interpunkcije. Visina slova u sva četiri reda

³ Kovačević/Patsch 1897, 340-343; Sergejevski 1950, 60-62 Tab.10; 11.

⁴ Čremošnik 1957, 163.

⁵ Sergejevski 1950, 51.

približno je podjednaka (nešto manje od 5 cm). Od prvog reda, kao što je već rečeno, sačuvana su samo dva posljednja slova, od trećeg reda nedostaje vjerovatno samo prvo slovo, a čini se da je tekst u drugom i četvrtom redu potpuno sačuvan. Tekst natpisa glasi:

.....VA (ili NA?)	(Nepoznato ime - žensko?)
I A C V	<i>Iacu</i>
. IPNTIS F (ili . IPANTIS F?)	. <i>ipntis f(filius ili filia?)</i>
ANN LV	<i>ann(orum) LV</i>

Ako je čitanje ispravno, uz pretpostavku da preostala slova u prvom redu potječu od ličnog imena, onda je natpis oblikovan u dvočlanu imensku formulu, s dodatkom patronimika (očinstva), odnosno na jedan od načina kojima su pisana imena domaćih ljudi u rimskoj provinciji Dalmaciji⁶ kojoj je pripadalo i Bihaćko područje. Ovaj način pisanja imena R.Katičić naziva "riderska formula" i smatra da je karakteristična za Rider, a da se javlja još oko Bihaća i u Pljevljima u Crnoj Gori.⁷ Slično su napisana imena i na nekim drugim epigrafskim urnama (npr. urna *Ditius Sestenijs-a* nađena na Jezerinama u selu Pritoka,⁸ ili urna *Seneka Ses...*, također iz Ribića).⁹ Dakle, u prvom redu se, vjerovatno, nalazio *nomen* (lično ime), koje većim dijelom nedostaje, a prema sačuvanim posljednjim slovima moglo bi to biti žensko ime; u drugom redu je *cognomen* (neka vrsta "prezimenaa"), oba u nominativu, u trećem redu ime oca u genitivu i na kraju trećeg i u četvrtom redu uobičajene skraćenicе *F (filius, filia)* za riječ sin ili kći, odnosno *ANN (annorum)* za godine, te oznaka starosti pokojnika, odnosno pokojnice od 55 godina.

Za lično ime u prvom redu može se, na osnovu raspoloživog prostora, samo pretpostaviti da je moglo imati ukupno 7-8 slova, ali nije moguće ponuditi neku vjerodostojnu verziju restitucije. "Prezime" *Iacu* do sada nije zabilježeno na japodskom, niti na srednjodalmatskom prostoru, ali je poznato u obliku *Iacus* sa prostora doline Neretve između Mostara i Konjica koji je pripadao plemenu Ardieia (Vardieia), a u obliku *Iaca* na prostoru zapadno od rijeke Morave i oko srenje Drine (iz okoline Užica), za koji G. Alföldy dokazuje da je pripadao keltskom plemenu Skordiska.¹⁰ Da ovo ime pripada grupi keltskih imena, uz Alföldy-a potvrđuje i R. Katičić.¹¹ Oblikovanje imena u nominativu sa slovom "U" na kraju karakteristično

⁶ Rendić-Miočević 1950, 38-40.

⁷ Katičić 1964, 19.

⁸ Sergejevski 1936, 219-220.

⁹ Ćurčić 1900, 30.

¹⁰ Alföldy 1965, 46.54-55.

¹¹ Katičić 1965, 64-65.

je za keltsko imensko područje rimske provincije Norik¹² (obuhvatala je dijelove današnje Slovenije i Austrije). Slično je i ime Sicu na urni iz Doljana, za koje se takođe smatra da spada među imena keltskog porijekla na japodskom prostoru.¹³

U trećem redu, izgleda, da od imena oca nedostaje samo prvo slovo, no nije mi poznato niti jedno odgovarajuće ime. Za ovo ime treba obratiti pažnju na mogućnost da bi se kod slova N moglo raditi i o ligaturi s A, mada se, uslijed znatno oštćene površine kamena, ne može raspoznati poprečna hasta od slova A, koja nije uvijek ni bila označena. U ovom imenu poseban značaj ima kombinacija slova NT, s obzirom na to da R. Katičić naglašava da pojava ta dva slova pripada srednjodalmatskom načinu oblikovanja riječi, odnosno imena,¹⁴ te bi se, s određenim oprezom, moglo pretpostaviti, da bi ime oca moglo potjecati iz domaće, srednjodalmatske, odnosno japodske nomenklature, s obzirom na to da japodska antroponimija pripada srednjodalmatskom imenskom području, mada unutar njega predstavlja posebno potpodručje.¹⁵

Među autohtonim imenima sa japodskog prostora, G. Alföldy navodi 16 imena za koja smatra da potječu sa keltskog imenskog područja.¹⁶ R. Katičić smanjuje taj broj na 4 imena vrlo vjerovatno keltskog porijekla, dok za još 4 imena smatra da je njihova keltska provenijencija problematična.¹⁷ D. Rendić-Miočević navodi desetak imena za koja smatra da su keltskog porijekla.¹⁸ Bez obzira da li u japodskoj antroponimiji postoji 16, desetak ili samo 4 vrlo vjerovatna keltska imena, sada im treba pridružiti i ime *Iacu* s ove urne. Spomenuti autori su takođe raspravljali o tome da li ova imena potječu iz ilirsko-keltske mješavine Japoda (prema vijestima koje donose Dion iz Halikarnasa kod Stefana Bizantinca i Strabon 4,6,10; 7,5,2) ili od doseljenika na japodski prostor u vrijeme rimske vladavine, a možda, dolaze samo kao utjecaji sa susjednih keltskih prostora. Činjenica je, da u materijalnoj kulturi Japoda tokom mlađeg željeznog doba, nema karaktristične sive, keltske keramike, što je vrlo uvjerljiv dokaz da Kelta nije bilo na japodskim područjima u Lici (Hrvatska), niti oko "koljena" Une kod Bihaća sve do dolaska Rimljana. Kad je u pitanju nakit, situacija je nešto drugačija. Sa japodskih nekropola, iz mlađih faza, potječe dosta primjeraka metalnog nakita, naročito fibula, čija osnovna šema pripada keltskom oblikovnom krugu, ali je taj nakit u tolikoj mjeri preoblikovan, "japodiziran", te se njegova prisutnost u japodskoj materijalnoj kulturi, logično objašnjava modnim trendom određenog vremena, a ne prisustvom Kelta u japod-

¹² Katičić 1964, 26-27.

¹³ Alföldy 1965, 41; Katičić 1965, 61; Rendić-Miočević 1975, 100.

¹⁴ Katičić 1964, 20.

¹⁵ Katičić 1964, 21.

¹⁶ Alföldy 1965, 41.

¹⁷ Katičić 1965, 60-61.

¹⁸ Rendić-Miočević 1975, 100-101.

skom etničkom sastavu. Ulomci narukvica od plavog i žutog stakla keltskog tipa, najvjerojatnije potječu iz uvoza u doba rimske vladavine.¹⁹ Ipak, nekoliko sitnijih ulomaka sive, keltske keramike izrađene na lončarskom vitlu, uz dva ulomka tipičnih narukvica od plavog stakla, nađeno je 1990. g., na srednjovjekovnom gradu Cazinu, a datirani su u vrijeme od sredine I v.st.e. do prvih decenija I v.n.e..²⁰ Sa dosta vjerovatnoće, ovi nalazi mogu se pripisati vremenu poslije rimskih osvajanja u japodskoj zemlji 35. g. st.e., što bi, u pogledu antroponimije, na izvjestan način, potvrđivalo hipotezu o keltskim doseljenicima u rimsko doba, kao što su razmišljali R. Katičić i D. Rendić-Miočević.²¹

Nova urna iz Ribića donijela je, kao što je uobičajeno, i podatak o starosti pokojnika (ili pokojnice?) od 55 godina. Već sam ranije utvrdila da su kamene, epigrafske urne većinom izrađivane za sahrane starijih osoba (čak 105 ili 95 godina), kako na bihaćkom, tako i na ličkom prostoru,²² pa je ovaj podatak u saglasnosti sa podacima te vrste na ostalim umama.

Datiranje urne predstavlja priličan problem, jer zapravo nema nikakvog oslonca da bi se mogla opredijeliti u neki uži vremenski period. Jedino odsustvo formule D M (*Diis Manibus*), odnosno posvete Bogovima Manima, koja se javlja od sredine II v.n.e.,²³ izgleda, ukazuje na neko ranije vrijeme nastanka, te se, sa znatnim oprezom, može razmišljati o I v.n.e. Ipak, možda treba napomenuti da se ime *Sicu*, slično imenu *Iacu* na ovoj urni, nalazi na urni iz Doljana, datiranoj u III v.n.e.

Uz izuzetak jedne urne nađene na Crkvini u Golubiću,²⁴ više ili manje obijene sa svih strana, tako da nije moguće utvrditi da li je uopšte imala natpis ili kakve ukrase (sada se nalazi u lapidariju Muzeja Unasko-sanskog kantona kod Kapetanove kule u Bihaću), i druge iz Široke Kule u Lici koja, navodno, nije imala niti natpis (kako je vlasnik uništio urnu, podatak nije bilo moguće provjeriti),²⁵ ova urna iz Ribića je najskromnije obrađen primjerak ove vrste grobnih objekata, jer osim ispusta i natpisa nema nikakvih drugih elemenata. No, čak i tako skromno obrađena, ona je svakako pripadala osobi koja je, u toku života, mogla obezbijediti dovoljno sredstava za njenu izradu.

Nalaz nove urne iz Ribića, kao i podatak o neistražnom dijelu japodske nekropole u Ribiću, pokazuju da Bihaćko polje još nije reklo posljednju riječ o svojim nekadašnjim stanovnicima, te da budući istraživači mogu očekivati i veća arheološka iznenađenja.

¹⁹ Marić 1968, 17-18.21.26.30.32.34.59-61.

²⁰ Raunig 2001, 134-135 Tab. 10,1-10.

²¹ Katičić 1965, 62; Rendić-Miočević 1975, 100-101.

²² Raunig 2001, 222-223.

²³ Sergejevski 1950, 65; Šarić 1975, 62.

²⁴ Čremošnik 1956, 133.

²⁵ Šarić 1975, 67.

Zusammenfassung

DIE NEUE „EPIGRAPHISCHE“ URNE VON BIHAĆ

In diesem Beitrag wird eine neue „epigraphische“ Urne aus Kalkstein (sog. Bihacit-ca. 93-95 %, CaCO₃) präsentiert, die im Jahr 1982 als Zufallfund im Gebiet der japodischen Nekropole Ribić bei Bihać geborgen wurde. Die größtenteils beschädigte Urne weist eine unregelmäßige Würfelform auf (H 46 cm; Breite der Hinterseite 51 cm; Länge der rechten Kantenseite 51 cm), mit einer kubischen und im unteren Teil halbkreisförmigen Kammern für die Asche (Breite 36 cm; Länge 33 cm; Tiefe 25 cm) sowie Spuren der Zapfen für Deckel an der Oberkante. Die Urne weist keine Verzierungsspuren auf, mit der Ausnahme der plastisch hervorgehobenen Seiten des Inschriftfeldes („Leisten“). Der Inschrift hat vier Zeilen ohne Voranmerkungen und Interpunktion. Der Text lautet:

.....VA (oder NA?)	(unbekannter Name – weiblich?)
I A C V	<i>Iacu</i>
. IPNTIS F (ili . IPANTIS?)	<i>. ipntis f(ilius ili filia)</i>
ANN LV	<i>ann(orum) LV</i>

Unter Voraussetzung, dass die Inschrift richtig gelesen worden ist und, daß auch die fehlenden Buchstaben aus der ersten Zeile zum Personennamen gehören, könnte sich es um eine zweigliedrige Formel mit der Zugabe der Vaterschaft (Patronymikum) handeln. Das entspräche einer der Darstellungsarten der einheimischen Namen in der römischen Provinz Dalmatien, zu der auch das Gebiet von Bihać gehörte. Diese Art der Namensschreibweise nannte R. Katičić „Rider-Formel“, die außer Rider noch im Bihać-Gebiet und bei Pljevlja in Montenegro vorkommt. Man nimmt an, daß diese Namen einen keltischen Ursprung haben. Vom Vatersnamen fehlt anscheinend nur der erste Buchstabe. Im Übrigen ist dafür eine NT- Kombination charakteristisch, die nach Katičić der mitteldalmatinischen Namenform entspricht und demnach aus der einheimischen Nomenklatur stammen müsse.

In der ersten Zeile befand sich ein *nomen*, bzw. der Personalname mit insgesamt sieben bis acht Buchstaben. Es folgt *cognomen Iacu* (eine Art von Nachnamen), das auch in Form *Iacus* im Nertvatal und *Iaca* im Umgebung von Užice in Serbien bekannt ist. Innerhalb der japodischen Anthroponymie zählen die Forscher (Alföldy, Katičić, Rendić-Miočević) vier bis 16 Namen, die einen keltischen Ursprung haben sollen, zu den auch der Name *Iacu* aus dieser Urne zuzuzählen ist. Das entspricht auch der Hypothese von Katičić und Rendić-Miočević, nach der bei Japoden in der römischen Zeit auch mit einer keltischen Zuwanderung zurechnen ist.

Eine präzise zeitliche Einordnung der Urne ist kaum möglich. Allerdings weist das Fehlen der für die Mitte der 2. Jh.n.Chr. charakteristischen Formel DM, auf eine frühere Entstehungszeit, möglicherweise auf das 1. Jh.v.Chr, auf.

Das Auftauchen dieser Urne im unerforschten Teil der Nekropole Ribić weist eindeutig darauf hin, daß das Bihać-Feld noch viel über seine Ureinwohner zu sagen hat, so daß die Forscher sicherlich mit den weiteren und auch größeren Entdeckungen rechnen können.

LITERATURA

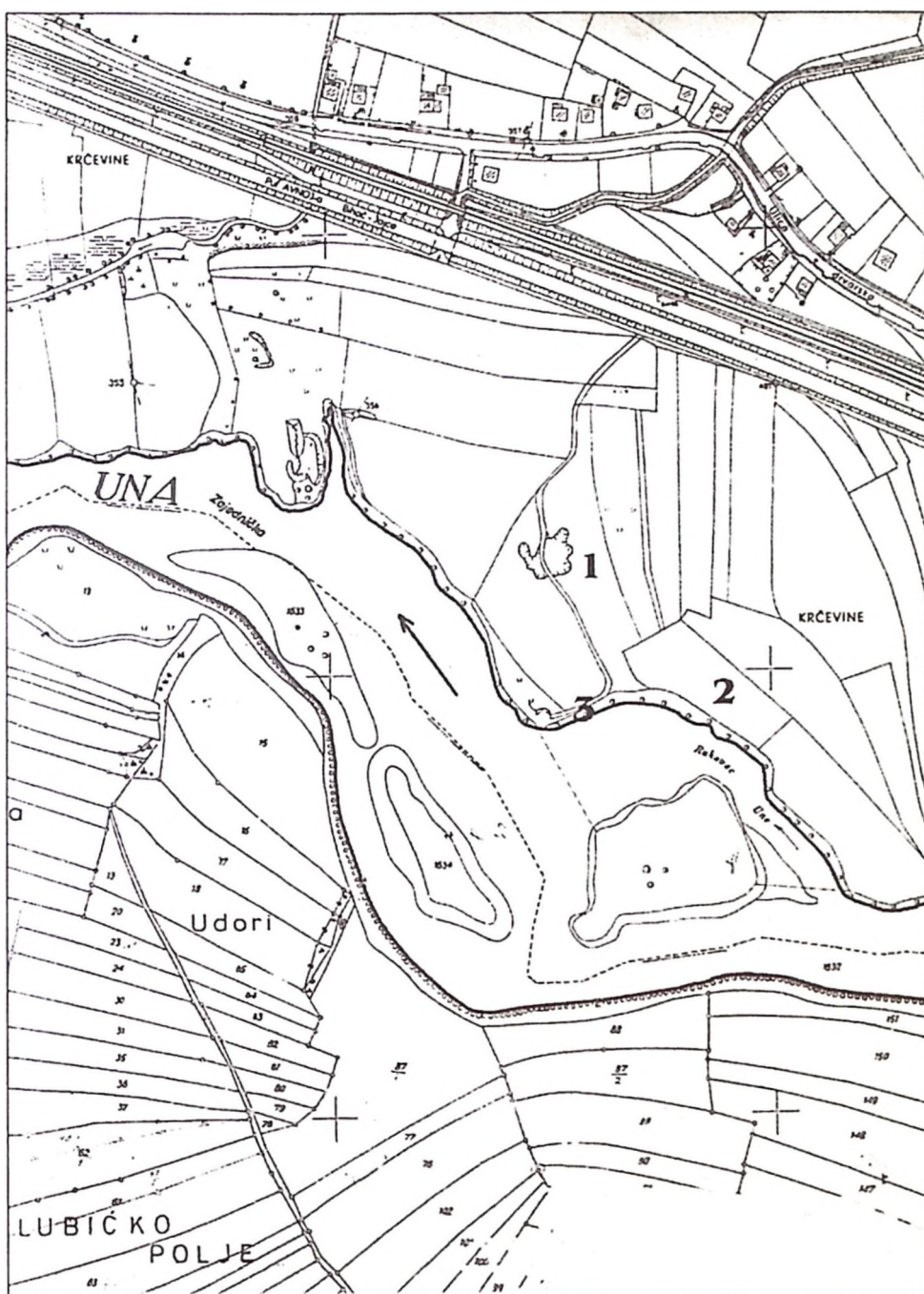
- Alföldy, G.* (1965), *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1965.
- Ćurčić, V.* (1900), Ein Flachgräberfeld der Iapoden in Ribić bei Bihać. *Wiss. Mitt. Bosnien und Herzegowina* 190, 1-30.
- Čremošnik, I.* (1956), Crkvina u Golubiću. *Glasnik Zemaljskog muz. Sarajevo Arh. N. S.* 11, 127-136. *Čremošnik, I.* (1957), Rimski spomenici iz okoline Bihaća. *Glasnik Zemaljskog muz. Sarajevo Arh. N. S.* 12, 163-172.
- Katičić, R.* (1964), Suvremena istraživanja o jeziku starosjedilaca ilirskih provincija. u: Simpozijum o teritorijalnom i hronološkom razgraničenju Ilira u praistorijsko doba, održan 15 i 16 maja 1964; Naučno društvo Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja knj. 4; Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 1, Sarajevo 1964, 9-58. *Katičić, R.* (1964), Zur Frage der keltischen und pannonischen Namengebiete in römischen Dalmatien. *Godišnjak (Sarajevo)* 3/1, 53-76.
- Kovačević, K. /Patsch, C.* (1897), Die Ruine im Dorfe Doljani und dort aufgefundenen römischen Inschriften, *Wiss. Mitt. Bosnien u. Herzegowina* 5, 340-343. *Marić, Z.* (1968), Japodske nekropole u dolini Une. *Glasnik Zemaljskog muz. Sarajevo Arh. N. S.* 23, 5-79.
- Raumig, B.* (2001), Prahistorijski nalazi na srednjovjekovnom gradu Cazin. *Glasnik Zemaljskog muz. Sarajevo Arh. N. S.* 48/49, 113-163.
- Raumig, B.* (2001a) Urna sa natpisom iz Založja. *Glasnik Zemaljskog muz. Sarajevo Arh. N. S.* 48/49, 213-230.
- Rendić-Miočević, D.* (1950) Ilirska onomastika na latinskim natpisima Dalmacije. U: III prilog Vjesnik Arh. Hist. Dalmatinsku (1935-1949), 1-67.
- Rendić-Miočević, D.* (1975), Lika i japodska antroponimska tradicija. U: Arheološka problematika Like, Znanstveni skup Otočac 21-23.11.1974. Split 1975, 97-108.
- Sergejevski, D.* (1936), Neue Aschenkisten aus Bihać, Präh. Zeitschr. 28, 211-226.
- Sergejevski, D.* (1950), Japodske urne. *Glasnik Zemaljskog muz. Sarajevo Arh. N. S.* 4-5, 45-93.
- Šarić, I.* (1975), Kamene urne u Lici. U: Arheološka problematika Like, Znanstveni skup Otočac 21-23.11.1974. Split. 1975, 57-74.

Slika 1. Ribić. *Djelimično otkopana urna*

Slika 2. Ribić. *Prednja strana urne*

Slika 3. Katastarski plan nalaza u Ribiču